

PĂMÂNTUL – ELEMENT PRIMORDIAL (II). CREDINȚE, CULTE, RITUALURI

Livia Liliana Sibișteanu

În majoritatea religiilor premergătoare creștinismului, exista conceptul că omul trebuia să-și asigure fericirea vieții de Dincolo, atașându-se de zeii care stăpâneau acea lume. Fericirea era făgăduită numai aceluia care, prin contact cu Divinitatea, îndeplineau condițiile impuse, cum ar fi săvârșirea unor ceremonii, iar aceasta le datora protecție și favoare, în împărăția pe care o stăpânea. Astfel, pământeni se împărțeau în inițiați și neinițiați, primii având privilegiul fericirii, ceilalți fiind lăsați pradă tuturor suferințelor. Această credință l-a făcut pe Diogene să exclame: „Cum tâlharul Patackion pentru că este inițiat va fi mai fericit după moarte decât Epanimondas?” Se pare că în mentalitatea greacă, tâlharul Patackion era inițiatul Patackion, iar eroul Epanimondas era neinițiatul Epanimondas¹. Nemulțumirea lui Diogene ne îndreptățește să credem că la greci grija pentru respectarea regulilor și a ritualurilor era mai importantă decât realizarea unor fapte bune. Această mentalitate era mai mult ca sigur o moștenire a regulilor tribale, când doar religia oferea arhetipuri și impunea ordine și reguli de conduită acceptate cândva de comunitate.

1. Credințe și culte

Cultul Pământului sau a Zeiței Mame (în majoritatea religiilor Pământul este reprezentat printr-o zeităte feminină)², ca și celelalte culte ale apei și focului, ține de credința în nemurire. De asemenea, pornind de la simbolurile acestei zeități, se desprind o mulțime de credințe și culte, pentru care se săvârșeau numeroase ritualuri. Dintre toate elementele primordiale, Pământul este cel mai legat de viață, ajutat fiind de Apă și de Foc, care întrețin viața sau determină moartea. Pământul este singurul dintre cele trei elemente când, privindu-l, vizualizezi nașterea, creșterea și moartea vegetației, ciclul vieții comparabil cu cel al omului și chiar cu cel al Cosmosului. Probabil observarea naturii și a fenomenelor naturale l-a determinat pe om să-și pună întrebări și să găsească răspunsuri, care l-au mulțumit într-o anumită perioadă și l-au nemulțumit în altă perioadă. Nu întâmplător „gânditorii” primitivi sunt reprezentați în culturi diferite, cum ar fi cei aparținând culturilor Gumelnița și Cucuteni. Jacques

¹ M.P. Foucart, **Originea și natura misterelor de la Eleusis**, București, Editura Meta, 1994, p. 31-32.

² Vezi, Livia Liliana Sibișteanu, **Pământul-element primordial (I). Reprezentări și simboluri în religie**, în *Zargidava*, VIII, Bacău, 2009, p.197-203.

Cauvin, analizând materialele arheologice din Orient, a ajuns la concluzia că anumite credințe au determinat apariția unor ocupații și organizări sociale³. Astfel, cultul Pământului, a Zeiței Mame, ar fi determinat apariția agriculturii și nu invers, cum consideră materialismul istoric. Această idee ar susține apariția cultului Pământului la sfârșitul paleoliticului. Marija Gimbutas afirma că există o continuitate a religiei și a simbolurile religioase paleolitice în neolitic, reconstituind un panteon neolitic, reprezentat de o mulțime de zeiță feminine (Zeița Nașterii și a Vieții, Zeița Gravidă, Zeița Regenerării și Transformării, Zeița Șarpe etc.), cu atribute și atribuții neclare, care par că se suprapun⁴, dar care se păstrează și în perioada antichității clasice. Probabil spaima oamenilor că Pământul, nemulțumit de nerecunoștința oamenilor, s-ar putea să nu mai rodească, i-a făcut pe slujitorii lui să-l înzestreze cu atribute și să-i confere atribuții pe care încercăm cu mare greutate a le desluși, fără a fi siguri că reușim să aflăm adevărul. Acest cult a dăinuit și după răspândirea creștinismului. James George Fraser, citându-l pe Symmachus, afirma că ceremoniile acestui cult au fost reluate, pe străzile și în piețele Cartaginei în vremea Sfântului Agustin. Preoții efeminați, cu obraji înalbiți, cu părul parfumat, cu pași mărunți, defilau, cerând pomană trecătorilor, așa cum aveau să facă, mai târziu, călugării cersători, în Evul Mediu⁵. Ritualuri ale acestui cult se mai săvârșesc și astăzi în lumea creștină europeană, după cum vom relata mai jos.

Credințele legate de cultul Pământului s-au dezvoltat din neolitic până în antichitatea clasică, complicându-se, creându-se adevărate concepte religioase, săvârșindu-se culte ale fertilității și fecundității, ale apei, ale focului, culte funerare dar și culte familiale, ale iubirii, ale ritmicității Cosmosului, urmate de diferite ritualuri, de la cele de depuneri de ofrande, la sacrificii umane până la oficierea unor mistere.

Istoricii consideră ca cea mai veche credință a acestui cult este că Zeița Mamă, privită ca Mamă Universală, reprezintă principiul primordial. Ea ne este înfățișată, încă din paleoliticul târziu, fie simbolic ca vas sau ca romb, fie sub forma unor statuete din piatră, corpolente și obeze. În neolitic, statuetele sunt de diferite forme, prezentând decor incizat sau pictat. În pasta statuetelor se amesteca pleavă de cereale, ceea ce ne conduce spre ideea că acestei zeiță i se acordau și atribuții agrare. Tot în această perioadă, zeițății i se atribuie o natură duală, fapt dezvăluit de un detaliu tehnic de modelare: prin presare, sunt lipite cele două jumătăți longitudinale ale statuetelor⁶. Considerăm că dualitatea zeiței este legată de viață și de moarte, deci am putea avansa ideea că cele două culte al fertilității și fecundității și cel funerar au conviețuit încă din neolitic, dându-

³ Apud N. Ursulescu, M. Petrescu-Dâmbovița, D. Monah, **Neo-eneoliticul**, în **Istoria românilor**, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 170.

⁴ Marija Gimbutas, **Spiritualitate și cultură. Vestigii preistorice**, București, Editura Meridiane, 1989.

⁵ James George Fraser, **Creanga de aur**, București, Editura Minerva, 1980, vol. III, p. 132.

⁶ N. Ursulescu, M. Petrescu-Dâmbovița, D. Monah, **op.cit.**, p. 179.

li-se o explicație, prin mistere, abia în antichitatea clasică. Dualitatea Zeiței mai este pusă în legătură cu androginismul ei (au fost descoperite statuete care reprezentau caracteristici feminine și masculine), simbolizând divinitatea primordială, capabilă să se autoreproducă. Principiul feminin primordial dă naștere principiului secund masculin. Acesta era reprezentat simbolic, prin falusuri sau personificat prin taur sau bucraniul sau numai cornul, ori sub formă antropomorfa⁷, după cum ne arată depunerile acestora pe altarele sanctuarelor din epoca neolitică. De exemplu, altarul de la Parța reprezintă două statui lipite, o zeităte feminină purtând mască și un taur. Această alăturare dintre taur și femeie simbolizează forța creatoare, simbolul vieții, fiind legat nemijlocit de cultul fecundității și fertilității⁸, dar și de cultul familiei. Cu timpul, lângă cuplu apare fiica sau fiul, prin aceasta se instituia, ca sacralitate, familia, protejată de Zeița Mamă. Încă din mileniul II î.e.n., în culturile Mohendjo Daro și Harappa, statuetele ei apăreau în locuințe, iar cele care au înălțate deasupra capului sau la cele două părți ale lui, coșuri sau evantaie, care prezintă urme de ardere, ar ține de cultul familial⁹. De asemenea, era prezentă și în epoca bronzului în sanctuarele din locuințe, pe banca sau pe masa sacră, fiind reprezentată prin idoli cu brațele ridicate, înconjurați de simboluri și de figurinele adoranților lor. Ea susținea casa, încorporându-se în coloanele și stâlpii sacri care „se transformă automat în betili, lacașuri ale zeului (bet-el), așa cum se întâmplă în Vechiul Testament cu piatra pe care Iacob i-a oferit-o lui Dumnezeu după visul scării. Criptele sacre, sanctuarele cu trei coloane și tripartite se leagă de aceste concepte”¹⁰. Mulți cercetători au considerat că principalul ei simbol este șarpele binefăcător. De exemplu, în epoca elenistică, șerpii o însoțeau pe zeiță. Ei erau reprezentați și pe ustensilele rituale din sanctuare. La azteci, Zeița Pământului, Coatlicue, supranumită „Stăpâna în veșmânt de șerpi”, era reprezentată cu doi șerpi în loc de cap, iar veșmintele ei erau împletite din șerpi încolăciți¹¹. Cercetătorii leagă rolul șarpelui însoțitor în mitul Zeiței Mame, de caracterul ei chtonian. Noi considerăm că rolul lui ține mai degrabă de atributele pe care acesta le are în dezvoltarea și resorbția ciclică, în asigurarea stabilității lumii¹², dacă ținem cont de faptul că Zeița Mamă este aceea care determină ciclicitatea. În ceea ce privește simbolul celor doi șerpi, pe care-i găsim reprezentați și la egipteni, pe discul înaripat al lui Horus și la greci, pe caducelul lui Hermes, Edouard Schuré consideră că aceștia personifică cele două mișcări ale spirirului

⁷ **Ibidem**, p. 177-180.

⁸ Gh. Lazarovici, Gh.Fl. Drașovean, L. Tulbure, **Sanctuarul neolitic de la Parța**, Timișoara, 1991, p. 7.

⁹ Jean Marie Casal, **Civilizația Indusului și enigmele ei**, București, Editura Meridiane, p. 158.

¹⁰ Nicolas Platon, **Civilizația egeeană**, București, Editura Meridiane, 1988, vol. III, p. 110.

¹¹ R. Kinjalov, A. Belov, **Pe urmele conchistadorilor**, București, Editura Științifică, 1962, p. 162.

¹² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **Dicționar de simboluri**, București, Editura Artemis, 1995, vol. 3, p. 299.

etern: inspirația și expirația. Primul suflă viața peste toate formele materiale, al doilea soarbe sufletele¹³. Această interpretare, ar susține răspândirea și în alte spații a credinței caracterului dual al zeiței și săvârșirea în paralel a celor două culte: al fertilității și fecundității și cel funerar. De asemenea, prezența șerpilor în preajma zeiței ar susține ideea că Marea Zeiță este protectoarea familiei, pentru că toate divinitățile cu șerpi erau considerate ca fiind protectoare ale caselor și sanctualelor. În Creta, de exemplu, se practicau ritualuri prin care se urmăreau să se împace zeii subpământeni, ritualuri care erau în legătură cu cele ale ciclului vegetației¹⁴.

Zeița Mamă – principiul primordial deținea cunoașterea primordială, alături de toate celelalte personificări ale forțelor naturale, acordând consultații tuturor celor care doreau să dobândească știință și putere¹⁵.

Din cele relatate mai sus, am constatat că în credința Zeița Mamă – principiul primordial, creatoare, dădătoare de viață, s-au format cultul fertilității și fecundității și cultul familial, care s-au desfășurat în paralel cu cel funerar, culte care (după cum vom arăta mai jos), prin practicarea lor, au dat naștere la alte credințe, cum sunt cele legate de ciclicitatea naturii și ciclul cosmic, de Stâlpu Lumii, de Centrul Pământului.

Mircea Eliade considera că rolul Zeiței Mame a crescut în perioada neolitică, pentru că, odată cu apariția agriculturii, responsabilitatea rodniciei pământului cădea în sarcina femeii, pentru că ”fertilitatea pământului este solidară cu fecunditatea feminină”, pentru că ele cunoșteau misterul creației.¹⁶ Odată cu acest mister, apărea și misterul vieții vegetale¹⁷. André Bonnard vedea în felul următor legătura dintre Pământ, ciclul vieții umane și cel al vieții vegetale: „Pământul hrănește cu viața sa bobul de grâu. Vii, el ne hrănește. La moartea noastră, ne reprimește în sânul lui și, la rândul nostru, devenim hrana plantelor pământului. Grâu hrănitor, noi sîntem, de asemenea, hrana ta. Destinați a coborî în pământul viu, moartea care ne așteaptă își pierde din grozăvia sa. Germinația noii recolte poate simboliza eternitatea vieții”¹⁸. După descoperirea plugului, munca agrară a fost asimilată actului sexual, iar femeia și sexualitatea au fost asociate cu ritmurile lunare, cu matricea și cu misterul vegetației. „Mister care reclamă moartea seminței spre a-i asigura o nouă naștere, cu atât mai miraculoasă cu cât se manifestă într-o uimitoare multiplicare”¹⁹. Misterele orientale ale Zeiței Mame: sumeriana Inanna,

¹³ Edouard Schuré, **Sanctualele Orientului**, Iași, Editura Princeps, 1994, p. 79.

¹⁴ Nicolas Platon, **op.cit.**, vol. IV, p. 209.

¹⁵ Régis Boyer, **Islanda medievală**, București, Editura All, 2002, p. 116.

¹⁶ Mircea Eliade, **Istoria credințelor și ideilor religioase**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, vol. I, p. 41.

¹⁷ **Ibidem**, p. 42.

¹⁸ André Bonnard, **Civilizația greacă**, București, Editura Științifică, 1967, vol. I, p.162.

¹⁹ Mircea Eliade, **op.cit.**, p. 42

akkadiana Iștar, egipteană Isis ori cele ale Demetrei explicau inițiaților că alternarea anotimpurilor, datorate revenirii din Infern a zeitelor, determină ciclicitatea naturii și fertilitatea pământului. Particularizând cu misterele Demetrei, acestea arătau că toamna, odată cu coborârea în Infern a Persefonei, se îngropau semințele, iar primăvara, zeița și recoltele pământului reveneau la lumina soarelui²⁰. Se stabilea o ordine în mod natural de fertilitate și fecunditate a pământului, conform ritmurilor anotimpurilor și al vârstelor parcurse în timpul vieții²¹. Prin aceleași vârste pe care le parcurgea omul și vegetația, trecea și ciclul cosmic. În India post-vedică, această ritmicitate a fost elaborată în două doctrine: aceea a ciclurilor (yoga) care se repetă la infinit și aceea a transmigrației sufletelor. Așa cum se reînnoia natura, trebuia reînnoită periodic și lumea, care se făcea prin ritualurile cosmogonice, cu ocazia Anului Nou. Incepea să se pună bazele altor religii, și anume, ale celor cosmice. În paralel cu perceperea timpului în funcție de muncile agricole, omul a devenit sedentar, așa că a început să delimiteze și să sacralizeze teritoriul în care trăia, considerându-l Centrul Pământului. Încep acum alte credințe și săvârșirea unor ritualuri de întemeiere. Existau în locuințele oamenilor, în temple și în sanctuare coloane și stâlpi care uneau cele trei lumi: subpământeană, pământeană și celestă. Coloana descoperită în templul neolitic de la Căscioarele era considerată de Mircea Eliade „axis mundi”²². Pereții templelor erau pictați cu spirale (figură preluată din natură, căreia i s-a dat un simbol complex legat de emanație, extensie, dezvoltare, continuitate ciclică aflată însă în progresie, în rotația creațională²³) în roșu (simbolul fundamental al Focului și al vieții²⁴) și verde (simbolul fundamental al Apei, aparține atât Cerului cât și Pământului²⁵) pe un fond alb-gălbui (simbolul tranziției²⁶ de la viața de aici, prin moarte, spre veșnicia de Dincolo). Observăm din interpretarea simbolurilor multitudinea de credințe neolitice, legate de cultul Pământului, credințe care se vor constitui, în epoca clasică a religiilor egiptene și grecești, în adevărate doctrine complicate și uneori confuze. Atunci când rolul Zeiței Mame va scădea, atributele și atribuțiile ei vor fi luate de către urmași. Vor apărea în toate religiile antice zei și zeițe ale vegetației, protectoare ale animalelor, ale locuințelor și templelor. Era un transfer de atribuții pe care preoții l-au făcut din nesiguranță, conștientizând că nu dețin adevărul absolut, dar și din teama de a nu mânia forțele mai puternice decât ei. Revenind la stâlpii din locuințe și temple, constatăm că începe să se

²⁰ Kevin Osborn, Dana L. Burgess, **Ghid esențial de mitologie clasică**, Pitești, Editura Paralela 45, 2005, p. 174.

²¹ Régis Boyer, **op.cit.**, p. 122.

²² Mircea Eliade, **op.cit.**, p. 43.

²³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **op.cit.**, vol. 3, p. 260.

²⁴ **Ibidem**, p. 171.

²⁵ **Ibidem**, p. 456.

²⁶ **Ibidem**, vol. 1, p. 26.

întărească credința în cuplul primordial Cer-Pământ, în care sexualitatea, ca act al creației dar și a fertilizării și fecundării, se sacralizează. Idolii feminini depuși pe altare, cu romburi incizate în zona pubiană, alături de faluși mari, reprezintă în viziunea noastră începuturile prostituției sacre. Cerul fecunda Pământul prin stâlpii adânc înfiți și-l fertiliza prin Apa pe care o trimitea sub formă de ploaie. În viziunea lui Louis Charpentier, menhirele (piatră lungă, în limba celtă) aveau același rol de a fecunda Pământul dar și de a-l fertiliza, rolul lor fiind asemănător cu al acelor din apucătură: prin înțepare, din loc în loc, „îl vindeca”, redându-i fertilitatea. El a găsit în Maroc pietre pe câmpii pe care localnicii le consideră puse de Allah pe pământ, pentru ca acesta să dea roade²⁷. În natură, falusul se identifică cu Pomul Sacru, care este reprezentat, la diferite popoare de pin, smochin, stejar sau frasin. Dacii considerau că, în anumite zone, cum sunt cele de la Niculițel și Țâpova, existau stâlpi energetici, care făceau legătura între Cer și Pământ. Tot o imagine deghizată a falusului este considerată de Jean M. Riviere, omphalos-ul, „acea eminență conică ce simbolizează în același timp mormântul și centrul pământului este un altar scund destinat morților dar și un leagăn, un rezervor al sufletelor”. El exprimă, pe lângă ideea fecundării și aceea a înlănțuirii continue a succesiunii viață-moarte²⁸.

O altă credință legată de Zeița Mama și de copiii ei este aceea a rolului civilizator, descifrată foarte bine în misterele lui Osiris și Isis. Cei doi frați dar și soți, rezultați din unirea Cerului cu Pământul, au primit atributele și atribuțiile părinților. Ei i-au scos pe egipteni din barbarie, dându-le legi, au descoperit grâul și orzul crescând sălbatic, introducând cultura lor, determinându-i pe egipteni să nu mai fie canibali, ci cultivatori și consumatori de cereale. Tot ei i-au învățat cultivarea viței de vie și a pomilor fructiferi²⁹. De asemenea, este credința că Zeița Mamă este justițiară. În toate limbile există sintagma, care reprezintă un blestem adresat către cel care și-a făcut o nedreptate: „Să te înghită Pământul!”. Pământul este luat martor în depunerea unui jurământ: „Mi-e martor Pământul că spun adevărul!”³⁰ și această formulă, după părerea noastră, nu ar fi fost rostită dacă nu s-ar fi crezut în rolul justițiar al lui. Legat de acest rol, existau la români o serie de rituri.

După cum am arătat mai sus, multe dintre atributele Zeiței Mame au fost preluate de alte zeități. În religia romană, când zeița nu mai făcea parte din triadă, în cadrul triadei Jupiter, Marte, Quirinus, Marte, zeul războiului și nu Quirinus, patronul păcii, va fi invocat de agricultori. Acest fapt s-ar datora, fie

²⁷ Louis Charpentier, *Les géants et le mystère des origines*, Paris, Éditions J'ai lu, p.166-170.

²⁸ Jean M. Riviere, *Istoria doctrinilor esoterice*, București, Editura Symposion, 1996, p. 60.

²⁹ James George Fraser, *op.cit.*, p. 146.

³⁰ Romulus Vulcănescu, *Mitologia română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. 146.

probabil originii chtoniene a lui Marte, fie mentalității că războiul pregătește, garantează și asigură pacea, așa cum bogățiile, hrana asigură războiul. Legătura dintre fertilitate, pace, război era susținută la suedezi de cultul lui Freyr. La sărbătorile acestui zeu, de la începutul și sfârșitul iernei, în ritualuri se invocau fertilitatea, fecunditatea, pacea dar și victoria în războaie³¹.

În concluzie, afirmăm că Zeița Mamă, creatoare, era principiul și cunoașterea primordială, era civilizatoarea și protectoarea oamenilor, asigurându-le perpetuarea, recoltele, pacea, protejându-le familia, asigurându-le dreptatea, într-un cuvânt avea atribuțiile pe care în fapt, le-a avut întotdeauna femeia în familie. De asemenea, ea se ridică deasupra acestor funcții „casnice”, având un rol important în ritmicitatea naturii și a Cosmosului. Ei i se datorează anotimpurile și reînnoirea vieții cosmice. Ea ne asigură viața aici dar și Dincolo. Ea a pus bazele credințelor în nemurirea sufletelor, preluate de cultele celorlalte zeități, care treptat i-au luat locul, și anume, cultele solare și ale apei. Acestei zeități nu i se dedicau doar culte agrare, familiale, ci și culte funerare, printr-o multitudine de ritualuri și mistere.

2. Ritualuri. Misterele

Scenele religioase de pe diferite sigilii, aspectul și decorul de pe statuete, altarele și sanctuarele sunt singurele izvoare, pe baza cărora putem să intuim ritualurile care se săvârșeau pentru toate cultele dedicate Pământului, respectiv Zeița Mamă, în epoca pietrei. Pe diferite sigilii din culturile Mohendjo Daro și Harappa erau reprezentate scene religioase, unde protagonistă era Zeița Mamă, alături de o Mare Preoteasă. În spate se afla un țap cu cap de om, iar în registrul inferior era un șir de șapte femei, care făceau parte dintr-o procesiune. Zeița și preoteasa purtau pe capete coarne și ramuri ceea ce ar uni-o pe Zeița Mamă de unicorn și de Arborele Pipal³². Identificăm în această reprezentare elemente pe care le vom găsi în epoca clasică în religiile consacrate în Orient: cifra șapte e prezentă în mitul lui Iștar (aceasta, la coborârea în Infern, a trecut prin șapte porți³³, cifră sacră, care are multe simboluri, reprezentând printre altele creația și cele șapte ceruri³⁴, Arborele Pipal, în religia budistă (sub acest arbore și-a dobândit Gautama, iluminarea), unicornul, de asemenea, cu multiple simboluri: regale solare, justițiare, dar și simbol al apei și al dragostei³⁵. Revenind la scenele de pe sigiliile neolitice, ele reprezentau procesiuni dedicate Zeiței Mame, la care se săvârșeau ritualuri legate de cultele fertilității și fecundității și cele ale cuplului creator. Idolii culturilor neolitice din spațiul românesc ne îndreaptă

³¹ Georges Dumézil, **Mithes et Dieux des germains**, Paris, Librairie Ernest Leroux, 1909, p. 127.

³² Jean Marie Casal, **op.cit.**, p. 166-167.

³³ Kevin Osborn, Dana L. Burgess, , **op.cit.**, p. 62.

³⁴ Rowena și Rupert Shephert, **1000 de simboluri**, Oradea, Editura Aquila'93, 2007, p. 349.

³⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **op.cit.**, vol. II, p. 212.

spre aceleași concluzii. Aceștia sunt în majoritate feminini și erau decorați cu spirale, romburi, triunghiuri, coarne de berbec înscrise în triunghiurile din zona pubiană, cu linii paralele sau în brăduț, purtătoare de coliere în jurul gâtului și de cingătoare în jurul taliei. Picioarele acestor idoli erau realizate ca un întreg, fiind despărțite de o șanțuire verticală puternică și se terminau cu un vârf bont. Unele dintre aceștia erau purtătoare de măști ca în cultura Vința-Turdaș sau aveau nasul „en bec d’oiseau” ca în culturile Cucuteni și Gumelnița. Acești idoli o reprezentau pe Zeița Mamă³⁶ sau, unii dintre ei, purtătorii de mască, puteau să reprezinte pe participanții la ceremonii. De asemenea, credem că idoli erau purtați în mâini, în timpul procesiunilor (de aceea picioarele se terminau într-un singur vârf, pentru a fi mai ușor de apucat de picioare) sau erau atârnați la cingătoare (de aceea erau prevăzuți cu multiple găuri), după care erau atârnați pe pereți în locuințe sau depuși pe altare. Decorul cu spirale de pe acești idoli ne sugerează că se practicau și ritualuri de reînnoire și de ciclicitatea naturii. Această idee o susținem și cu descoperirile din complexe culturale de tip Cucuteni de la Ghelăești și Buznea. La Buznea, cei patru idoli (unul masculin și trei feminini), așezați în cruce și cu picioarele orientate spre cele patru puncte cardinale, erau acoperiți cu un blid decorat și cu motivul spiralei și înconjurați de vase decorate cu păsări în zbor și cu opt motive geometrice, predominant fiind motivul spiralei³⁷. Credem că idoli reprezentau cele patru elemente primordiale și anotimpurile: idolul masculin care era orientat spre est reprezenta Focul Celest, Soarele și anotimpul vara, idolul feminin orientat spre nord reprezenta Pământul și anotimpul toamna, idolul feminin orientat spre vest reprezenta Apa și iarna, iar idolul feminin orientat spre sud reprezenta Aerul și primăvara. Păsările în zbor semnifică simbolul relațiilor dintre Cer și Pământ. În greacă, cuvântul a putut fi fi sinonim cu prevestire și cu mesaj al Cerului³⁸ (trebuie să subliniem aici faptul că Oracolul de la Delphi a aparținut la începuturi Demetrei³⁹). De asemenea, cunoaștem și rolul psihopomp al păsării. Așadar, ritualurile care se săvârșeau în Buznea neolitică țineau de toate cultele, în care era implicată și Zeița Mamă, și anume, culte funerare, agrare, ale ciclicității vegetației și ale ritmicității Cosmosului. Se făceau preziceri și se invocau celelalte elemente primordiale, care să contribuie la bunăstarea comunității. Așezarea idolilor în cruce ne întărește acest punct de vedere, pentru că unul dintre simbolurile crucii este Pământul, dar este și cel mai totalizant dintre simboluri⁴⁰.

Nu cunoaștem ce fel de ofrande i se aduceau Pământului în epoca neolitică, dacă i se săvârșeau sacrificii umane sau animaliere. În perioada pentru

³⁶ Vladimir Dumitrescu, **Arta culturii Cucuteni**, București, Editura Meridiane, 1976, p. 88.

³⁷ Dumitru Boghian, Constantin Mihai, **Le complexe de culte et le vase à décor ornithomorphe peint découverts à Buznea (dép. De Iași)**, în *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis*, I, Iași, 1987, p. 313-316.

³⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **op.cit.**, vol. 3, p. 23.

³⁹ Kevin Osborn, Dana L. Burgess, **op.cit.**, p. 121.

⁴⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **op.cit.**, vol. 1, p. 395.

care avem izvoare scrise, știm că Pământului, reprezentat acum prin diferite zeități, i se aduceau sacrificii. O parte dintre aceste sacrificii se săvârșeau pe parcursul misterelor, altele în afara lor. La popoarele africane, sacrificiile erau făcute nu numai pentru zeitățile ce reprezentau Pământul, ci și pentru plante. Miturile lor vorbesc de propriul sacrificiu al zeilor, pentru a face plantele să rodească⁴¹. De asemenea, la norvegieni, pentru abundență și pentru ca oamenii să trăiască în pace, trebuia ca zeii Narte și Batradz să moară. Corpul bogatului rege norvegian, Halfdan cel Negru, care avea origine divină, trăgându-se din Frey, după ce a murit prin înecare, a fost tăiat în bucăți și îngropat în diferite locuri ale țării, pentru a i se asigura rodnicia pământului⁴². La azteci, în ceremoniile zeilor Xilonen-zeița porumbului și Toci-Sufletul Pământului, erau sacrificate femeile care erau considerate imaginea acestor divinități⁴³. Uciderea unei persoane care întruchipa spiritul grâului era un ritual frecvent la popoarele orientale. Împrăștierea cărnii sale sau a cenușii pe ogoare reprezenta un ritual de fertilizarea a acestora. Marsyas, satirul frigian care i-a compus Zeiței Mamei cântecul mamei, a fost sacrificat, iar pielea sa a fost atârnată lângă o peșteră, de unde izvora râul Marsyas⁴⁴. Cine mai erau sacrificați în afara zeilor sau după ce criterii erau aleși sacrificiații, unde se săvârșeau ritualurile și misterele, constituiau reguli care difereau de la un popor la altul. Misterele erau ceremonii dedicate zeităților care aveau atributele și atribuțiile Zeiței Mame și constau în diferite ritualuri, rituri de purificare, posturi, sacrificii, dramatizări ale vieții zeităților. O parte dintre ritualurile misterelor erau dezvăluite publicului, iar o altă parte erau secrete, iar mistii nu aveau voie să le dezvăluie⁴⁵. Unii istorici ca Herodot, Tacitus, Pausanius ne-au descris o parte dintre aceste ceremonii. Cele mai cunoscute mistere sunt cele ale lui Attis și Cybele, ale lui Iștar, ale lui Osiris și Isis, ale Demetrei, ale lui Nerthus și ale lui Zalmoxis. Toate misterele au un punct comun, moartea și învierea zeității. Unele au coborât în Infern, altele s-au retras în pădurea sacră ca Nerthus, iar Zalmoxes s-a retras în peșteră. Toate aceste zeități, prin moarte au fost consacrate și noi considerăm că inițierea lor s-a săvârșit prin întoarcerea la origini, în pântecul Zeiței Mame. Acestor zeități li se aduceau obligatoriu și ofrande de sânge, pentru că Pământului îi place să se hrănească cu sânge, pentru a putea rodi. Erau sacrificate animale, sclavi sau viteji. Cu timpul, se va renunța la sacrificiile umane, mimându-se scenele de sacrificiu, spânzurându-se sau depunându-se ca ofrande efigiile care reprezentau aceste zeități sau se stropea

⁴¹ C.I. Gulian, **Lumea culturii primitive**, București, Editura Albatros, 1983, p. 217.

⁴² Georges Dumézil, **op.cit.**, p. 134.

⁴³ Fray Bernardino de Sahagún, **Istoria generală a lucrurilor din Noua Spanie**, București, Editura Meridiane, 1989, p. 90 și 262.

⁴⁴ James George Fraser, **op.cit.**, p. 128.

⁴⁵ M.P. Foucart, **op.cit.**, p. 118.

altarul cu câteva picături de sânge, aparținând preotului ca în ritual misterelor lui Attis și Cybele⁴⁶. În derularea acestor mistere, se săvârșeau ritualuri care țineau de cultele fertilității și fecundității, funerare, solare, ale creației, se practica cașatoria sacră dintre Pământ și Cer.

Ofrande se aduceau Pământului nu numai cu ocazia sărbătorilor dedicate acestuia, ci și în diferite ocazii, majoritatea fiind ofrande de mulțumire. Multe dintre aceste obiceiuri de a da Pământului ofrande se mai păstrează și astăzi. Noi considerăm că depunerea unor lucruri la temelia caselor, nu constituie jertfe date Pământului pentru a cere protecția, prosperitatea și perpetuarea familiei, ci sunt daruri de mulțumire și de iertare pentru greutatea casei, pe care Pământul o suportă. De asemenea, se practică în mediul rural, în diferite culturi și civilizații ritualuri de fertilizarea a solului, multe dintre ele au devenit o tradiție a cărei semnificație, practicantii nu o pot explica.

În concluzie, cultul Pământului este unul dintre cele mai complexe culte, pentru că Pământul personificat, fie printr-o zeităte feminină sau masculină, fie prin mai multe zeități ca urmare a transferurilor de atribute și atribuții, a constituit pentru oameni imaginea propriei vieți, pe care o conștientizau anual, odată cu venirea primăverii, punându-le, mai mult decât celelalte elemente primordiale, întrebări existențiale.

La Terre – élément primordial (II). Croyances, cultes, rites

Résumé

Dans cet étude, l'auteur nous présente les croyances et les cultes dédiés à La Terre – élément primordial, personnifiée dans La Grande Déesse ou La Déesse Mère. Le culte de la Terre tient de la croyance de l'éternité de l'âme. Pendant les cérémonies de la culte de la Terre, les prêtres réalisaient des cérémonies des cultes de la fertilité et de la fécondité, du cycle végétal, des rythmes cosmiques et des cultes funéraires. Les Mystères représentent les principaux rites du culte de la Terre.

⁴⁶ James George Fraser, *op.cit.*, p. 124.